

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>

УДК 336.14:336.76

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

LOCAL BUDGETS AS THE BASIS FOR FINANCIAL AUTONOMY AND TERRITORIAL COMPETITIVENESS

Цимбалюк Ірина Олександрівнадоктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0506-2262>**Павліха Наталія Володимирівна**доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5191-242X>**Корнелюк Ольга Антонівна**кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6620-1073>**Tsymbaliuk Iryna, Pavlikha Nataliia, Korneliuk Olga**
Lesia Ukrainka Volyn National University

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Актуальність дослідження полягає в постійних викликах, які ставляться перед територіями в умовах воєнного стану. Одним з ключових аспектів забезпечення сталого розвитку регіонів є їх фінансова самостійність та конкурентоспроможність, особливо в умовах фінансових труднощів. Стаття присвячена аналізу доходів місцевих бюджетів та визначенню їх ролі у забезпеченні фінансової самостійності й конкурентоспроможності територій України. Мета дослідження полягає в проведенні аналізу доходної частини місцевих бюджетів в Україні та встановленні основних тенденцій у період до початку війни та під час воєнного стану. Основне завдання полягає у визначенні ролі доходної частини бюджетів у забезпеченні фінансової самостійності та відновленні конкурентоспроможності регіонів у найбільш вразливий час. У статті розкрито сутність та функції місцевих бюджетів, зокрема, їх роль у забезпеченні фінансової стійкості та здатності забезпечувати потреби територіальних громад. Розглядається сутність конкурентоспроможності, яка визначається як здатність регіонів ефективно конкурувати на ринку, приваблювати інвестиції та забезпечувати стаке економічне зростання. Також обговорюється поняття фінансової самостійності, яка вказує на здатність територіальних громад функціонувати без значної залежності від центрального уряду та забезпечувати свої фінансові потреби. Проаналізовано тенденції формування доходної частини місцевих бюджетів в період до початку війни та під час воєнного стану. Детально проаналізовано структуру доходної частини місцевих бюджетів та її складові. Виявлено вплив воєнного стану на фінансову стабільність регіонів та функціонування їх бюджетів. Також обґрунтовано можливі шляхи зміцнення фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності в умовах воєнного стану. Результати дослідження можуть бути використані у процесі формування та виконання місцевих бюджетів, а також у фінансовому забезпеченні територіальних громад. Висновки за статтею підкреслюють важливість доходної частини бюджетів у забезпеченні фінансової стійкості та конкурентоспроможності регіонів у воєнних умовах, а також вказують на необхідність подальших досліджень у цьому напрямі задля досягнення сталого розвитку територій у складних умовах.

Ключові слова: місцеві бюджети, фінансова самостійність, конкурентоспроможність, доходна частина бюджету, воєнний стан, територіальні громади, регіон, фінансове забезпечення, регіональний розвиток, аналіз бюджетів.

The relevance of the research lies in the ongoing challenges faced by regions in the context of a state of war. One of the key aspects of ensuring sustainable regional development is their financial independence and competitiveness, especially in times of financial difficulties. This article is dedicated to analyzing the revenues of local budgets and determining their role in ensuring the financial independence and competitiveness of Ukrainian territories. The research aims to conduct an analysis of the revenue part of local budgets in Ukraine and establish the main trends before the onset of the war and during the state of war. The primary objective is to define the role of the revenue part of budgets in ensuring financial independence and the revitalization of regions during the most vulnerable times. The article elucidates the essence and functions of local budgets, particularly their role in ensuring financial stability and the ability to meet the needs of territorial communities. The concept of competitiveness is also discussed, defined as the region's capacity to effectively compete in the market, attract investments, and ensure sustainable economic growth. Additionally, the concept of financial independence is explored, indicating the ability of territorial communities to function with less significant dependence on the central government and meet their financial needs. The research analyzes the trends in the formation of the revenue part of local budgets before the onset of the war and during the state of war. It provides a detailed analysis of the structure of the revenue part of local budgets and its components. The impact of the state of war on the financial stability of regions and the functioning of their budgets is revealed. Moreover, it substantiates potential approaches to strengthen financial independence and restore competitiveness in the conditions of war. The findings of this research can be utilized in the process of shaping and executing local budgets, as well as in financially supporting territorial communities. The conclusions underscore the significance of the revenue part of budgets in ensuring financial stability and competitiveness of regions during wartime conditions and emphasize the necessity for further research in this direction to achieve sustainable development of territories in challenging circumstances.

Keywords: local budgets, financial independence, competitiveness, revenue part of the budget, state of war, territorial communities, region, financial provision, regional development, budget analysis.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де економічна конкуренція стає ключовим чинником розвитку регіонів і країн в цілому, питання фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій набувають надзвичайної актуальності. Місцеві бюджети в цьому контексті виступають важливою ланкою, що визначає фінансову стабільність та розвиток окремих регіонів і міст.

Дослідження проблеми формування місцевих бюджетів та пошук можливих шляхів покращення фінансового управління на місцевому рівні, дають змогу розкрити ключові аспекти та інструменти, які сприяють забезпеченню фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій у сучасних умовах.

Для України, досягнення фінансової незалежності та підвищення конкурентоспроможності територій обумовлені двома ключовими аспектами. Першим з них є реформа децентралізації, що значно розширила повноваження та відповідальність місцевих органів самоврядування щодо соціально-економічного розвитку своїх територій. Другим аспектом є надзвичайні умови, які виникли через війну, розпочату сусідньою країною-агресором.

Реформа децентралізації, одна з найуспішніших в Україні, змінила спосіб взаємодії між центральною та місцевою владою у фінансовій сфері. Збільшення фінансової самостійності місцевих громад та їх здатність до самостійного розвитку є важливими факторами, які підтримують конкурентоспро-

можність різних територій. В умовах децентралізації та зрослої ролі місцевого самоврядування, місцеві бюджети стають ключовим інструментом для забезпечення розвитку та конкурентоспроможності різних територій. Досягнення фінансової стійкості на рівні місцевого бюджету може служити основою для покращення якості життя громадян і сприяти соціально-економічному зросту на різних рівнях управління.

На сьогоднішній день війна, розпочата російською федерацією в Україні, створила додаткові ризики для фінансової стійкості місцевих бюджетів, і стала важливим фактором, який впливає на конкурентоспроможність територій країни. Спроможність місцевих органів управління гідно відповісти на виклики визначає їх здатність до відновлення, зміцнення конкурентоспроможності та реалізації соціально-економічних проектів. У воєнний період місцева влада стикається із завданням забезпечення фінансової самостійності своїх територій, збереження життєво важливих послуг для громадян і реалізації інвестиційних проектів, при цьому враховуючи значні обмеження та непередбачуваність в умовах війни.

Ефективне функціонування місцевих бюджетів визначає можливість реалізації соціальних та економічних програм на рівні окремих територій, а також спроможність цих територій конкурувати на ринку інвестицій та приваблювати ресурси для розвитку. Необхідність пошуку оптимальних рішень

підвищення фінансової стійкості та конкурентоспроможності громад стає критичною для створення стабільного та конкурентоспроможного суспільства у повоєнний період та доводить актуальність дослідження джерел формування місцевих бюджетів та оптимізації їх структури. Адекватно сконструйована система доходів дозволить громадам підтримувати свої інфраструктурні та соціальні ініціативи, забезпечувати якісні послуги громадянам та забезпечувати сталість розвитку територій у вимірах сучасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Використання місцевих бюджетів як ефективного інструменту розвитку територіальних громад, зміцнення їх конкурентоспроможності та основи фінансової самостійності стає об'єктом інтенсивних досліджень у вітчизняних та зарубіжних дослідників. Питання формування доходної частини місцевих бюджетів, зокрема, аналіз наповнення цих бюджетів, знаходить своє віддзеркалення у працях таких вітчизняних науковців, як В. І. Варцаба, Е. В. Мулеса, Р. О. Придко, І. А. Ломачинська, І. Є. Чуркіна, Піхоцька О. М. та Ющик Ю. В. [1–3]. Окремий фокус уваги науковців зосереджено на питаннях, пов'язаних із децентралізацією місцевих бюджетів та впливом цього процесу на фінансову стійкість та конкурентоспроможність регіонів. Ці аспекти доволі ґрунтовно висвітлені у працях А. Єрьоменко, Т. В. Канєвої, М. Ю. Карпенко [4–5]. Проблема конкурентоспроможності територій та можливості її відновлення у повоєнний період розкрито у наукових працях такими вченими, як А. Мельник, І. З. Сторонянська, Т. О. Шматковська, О. О. Подзізей, І. В. Черевань, Б. М. Бородін [6–9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на значний обсяг досліджень місцевих бюджетів, проблеми, пов'язані з впливом воєнного стану на їх фінансову стабільність, децентралізацією та впливом на фінансову самостійність регіонів, а також роллю місцевих бюджетів у підвищенні конкурентоспроможності територій залишаються висвітленими не в повній мірі та потребують подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в проведенні аналізу доходної частини місцевих бюджетів та встановленні основних тенденцій у період до початку війни та під час воєнного стану задля визначення їхньої ролі у

забезпеченні фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності регіонів України. Завдання дослідження включають проведення аналізу структури та джерел доходів місцевих бюджетів перед початком війни; вивчення впливу воєнного стану на фінансову стабільність та функціонування місцевих бюджетів; визначення основних викликів та можливих шляхів зміцнення фінансової самостійності регіонів та відновлення їх конкурентоспроможності у воєнних умовах. Результати дослідження спрямовані на обґрунтування можливих стратегій та заходів з підвищення фінансової стійкості та конкурентоспроможності регіонів, сприяння їхньому сталому функціонуванню та розвитку, особливо в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Місцеві бюджети є невід'ємною складовою бюджетної системи кожної держави і відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. Їх значення та функції залежать від типу економічної системи, прийнятих цілей та пріоритетів суспільного розвитку.

Згідно Бюджетного кодексу України (Пункт 34 частини першої статті 2) [10] місцевими бюджетами в Україні є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

Головною функцією місцевих бюджетів є фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування та реалізація соціальних й економічних програм на території. Місцеві бюджети складаються з доходів і видатків, де джерелами доходів виступають податки, дотації з державного бюджету, та інші надходження.

Місцеві бюджети, як інструмент фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, відіграють важливу роль у формуванні фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки першочерговими завданнями нової регіональної політики визначено прискорення економічного зростання регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, створення умов для повер-

нення на батьківщину трудових мігрантів. Підвищення рівня конкурентоспроможності територій є однією із трьох основних стратегічних цілей, спрямованих на досягнення окресленої мети [11].

Конкурентоспроможність регіонів визначається їх спроможністю приваблювати інвестиції, розвивати економічний потенціал, та конкурувати на ринку ресурсів та робочої сили. Рівень конкурентоспроможності території залежить від різних факторів включаючи інфраструктуру, бізнес-середовище, якість освіти та робочої сили, доступ до ринків інновацій, та інші чинники, що впливають на ефективність і сталість розвитку території.

Фінансова самостійність території полягає у здатності до саморозвитку та забезпечення власних фінансових потреб без значної залежності від державного бюджету. Практично фінансова самостійність реалізується через можливість місцевих органів управління активно залучати фінансові ресурси, раціонально розподіляти кошти та планувати доходи й витрати для реалізації стратегічних цілей і завдань розвитку території.

Таким чином, важливість місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні регіонального розвитку не може бути недооцінена, оскільки вони визначають ступінь незалежності і конкурентоспроможності регіонів в країні.

У сучасних умовах розвитку економіки та проведення реформи децентралізації, пошук ефективних фінансових інструментів для забезпечення наповнення дохідної частини місцевих бюджетів стає особливо актуальним завданням, що обумовлено потребою забезпечення фінансової самостійності територій, їх здатністю до саморозвитку й забезпечення потреб громадян.

Аналіз доходів місцевих бюджетів за різними джерелами з 2018 по 2022 роки вказує на їх вплив на конкурентоспроможність та фінансову самостійність територій. За період з 2018 по 2020 рік відбулось значне зниження доходів місцевих бюджетів на 90935,75 млн гривень, що було пов'язане з економічними та фінансовими чинниками, включаючи ефекти місцевих податків та попередні фінансові зобов'язання, та кризою спровокованою пандемією COVID 2019.

У 2021 році доходи зросли на 109219,17 млн гривень в порівнянні з 2020 роком, що свідчить про відновлення економіки та позитивний вплив антикризових заходів. На жаль, у 2022 році, через розпочату росією війну, загальний обсяг доходів місцевих бюджетів України знову знизився на 25602,06 млн гривень (табл. 1).

За результатами 2022 року більшість джерел наповнення місцевих бюджетів сут-

Таблиця 1

Динаміка показників дохідної частини місцевих бюджетів

Стаття доходів	Обсяг надходжень, млрд. грн					Відхилення 2022 р. / 2021 р.		Виконання річного плану у 2022 році, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	млрд. грн.	%	
Разом доходів місцевих бюджетів	562,42	560,53	471,48	580,70	555,10	-25,60	-4,41	93,7
Податкові надходження	232,53	270,55	285,57	346,71	393,46	46,75	13,48	100,9
Неподаткові надходження	28,03	26,11	21,46	27,18	22,04	-5,14	-18,92	95,5
Доходи від операцій з капіталом	2,14	2,93	3,47	3,46	2,28	-1,19	-34,26	60,4
Урядові трансферти	298,94	260,30	160,18	202,73	136,75	-65,98	-32,54	78,3
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,09	0,04	0,15	0,04	0,22	0,19	519,42	102,3

*Джерело: побудовано за даними [12]

тево скоротились. Так, доходи від операцій з капіталом суттєво відстають від планованих показників, складаючи всього 60,4%. Це є наслідком низької інвестиційної активності. Доходи від органів державного управління також менші за план на 78,3%, вказуючи на обмеження фінансування від центральних органів влади.

За результатами 2022 року можна відзначити суттєве скорочення джерел наповнення місцевих бюджетів. Найбільш вразливими сегментами стали доходи від операцій з капіталом та доходи від органів державного управління [13].

Зокрема, доходи від операцій з капіталом становили всього 60,4 % від планованих показників. Зниження інвестиційної активності в регіонах призвело до обмеження потоку коштів у місцеві бюджети. Через повномасштабне вторгнення росії, доходи від органів державного управління у формі трансфертів також виявилися нижчими за планові показники на 78,3%.

Водночас варто відмітити, що у 2022 році, незважаючи на критичні обставини, податкові надходження не лише не зменшились але й показали приріст на 13,5% у порівнянні з попереднім роком. Така тенденція свідчить про важливий вплив реформи децентралізації, яка покращила фінансову автономію територій і збільшила ефективність діяльності місцевих й державних органів у зборі податків.

Також була відчутною підтримка Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ, надходження від яких до місцевих бюджетів України перевищили планові показники на 102,3%. Саме зовнішня підтримка України є на сьогодні важливою запорукою стійкості та розвитку регіонів, особливо в умовах воєнного стану.

Війна призвела до серйозних викликів і вимагає значних ресурсів для забезпечення безпеки та гуманітарної допомоги постраждалим. Підтримка від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ відіграє надзвичайно важливу роль у цьому контексті. Вона дозволяє Україні отримувати необхідні ресурси для зміцнення обороноздатності, гуманітарної допомоги для постраждалих та економічної підтримки для забезпечення сталого розвитку в умовах конфлікту.

Аналізуючи показники наповнення місцевих бюджетів можна засвідчити, у 2022 році загальні доходи бюджетів були виконані на

рівні 93,7% від плану. Важливо зауважити, що план податкових надходжень було перевиконано, що свідчить про ефективність збору податків та стабільність неподаткових надходжень.

Фінансову стійкість місцевих бюджетів великою мірою визначає структура їх доходів, що є рефлексом податкової та бюджетної реформ в Україні. Вона визначає, з яких джерел надходять кошти для забезпечення функцій місцевого самоврядування і впливає на здатність територій конкурувати на ринку ресурсів та робочої сили.

Протягом періоду з 2015 по 2022 роки структура доходів місцевих бюджетів в Україні зазнала певних змін (рис. 1).

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України свідчить про кілька важливих тенденцій, в контексті фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій:

– **Податкові надходження:** За розглянутий період спостерігається істотне збільшення частки податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів. Наприклад, у 2015 році вони становили 33,4%, в той час як у 2022 році цей показник зріс до 70,9%. Виявлена динаміка доводить успішність реалізації податкових реформ та позитивний вплив цих змін на фінансову стабільність та самостійність місцевих бюджетів.

– **Неподаткові надходження:** Частка неподаткових надходжень практично не змінювалася і знаходилася на низькому рівні, коливаючись в межах 4-6%, що свідчить про обмежену роль цих надходжень у фінансуванні місцевих бюджетів та необхідність розгляду механізмів їх збільшення.

– **Доходи від операцій з капіталом:** Частка доходів від операцій з капіталом залишалася на невисокому рівні та не перевищувала 1%. Це свідчить про неефективність використання комунальної власності та низьку привабливість інвестицій в цей сектор.

– **Офіційні трансферти:** Частка офіційних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів, хоча і скоротилася з 59,1% у 2015 році до 24,6% у 2022 році, залишається значущою. Відтак, актуальними лишається необхідність оптимізації міжбюджетних відносин та зниження залежності місцевих бюджетів від державних трансфертів.

Рівень фінансової самостійності регіонів можна оцінити величиною валового внутрішнього продукту (ВВП), що перерозподіляється через місцеві бюджети, та їх часткою у структурі доходів Зведеного бюджету країни.

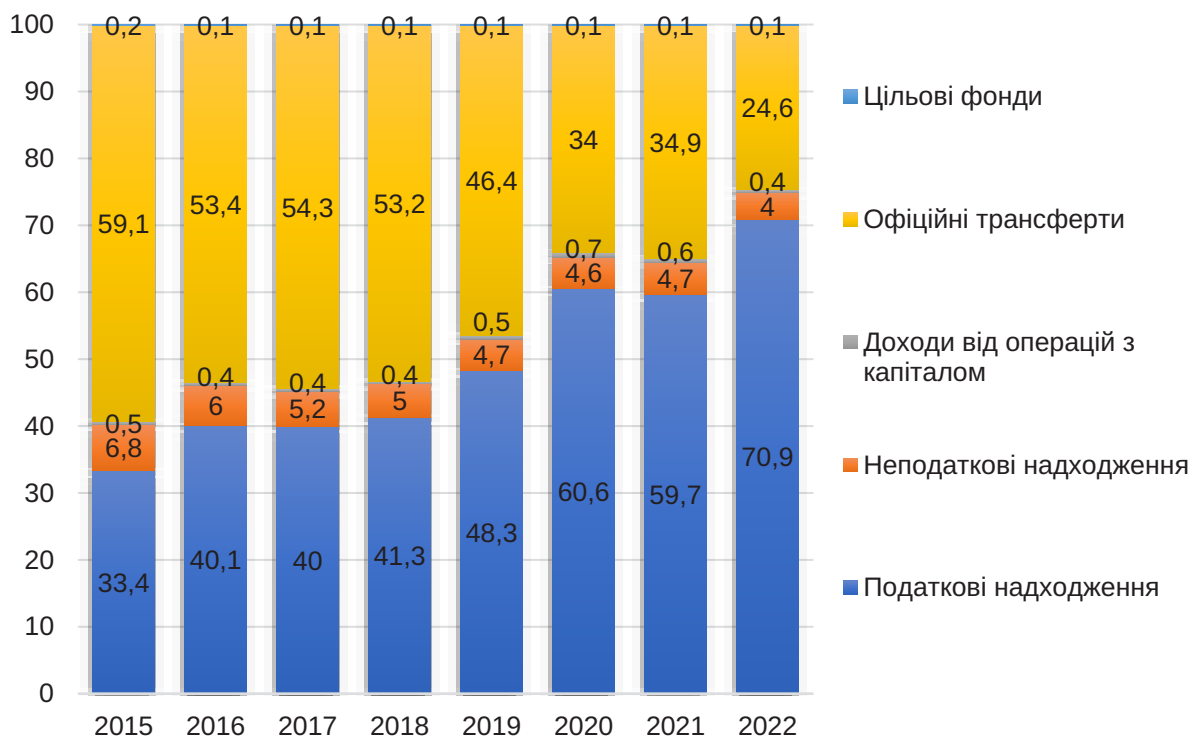

Рис. 1. Структура доходів місцевих бюджетів України (з урахуванням міжбюджетних трансфертів), %

Джерело: побудовано за даними [14; 15]

Ці показники є індикаторами рівня фінансової самостійності місцевих бюджетів та відображають та відображають економічну важливість місцевих фінансів у загальній системі фінансування країни (рис. 2).

Аналіз фінансової самостійності місцевих бюджетів показує, що впровадження нових підходів у формуванні місцевих бюджетів, яке почалося внаслідок фінансової реформи та змін до податкового та бюджетного законодавства, суттєво змінило структуру місцевих бюджетів у період 2015–2019 років. Зокрема, частка власних доходів місцевих бюджетів зростала і становила приблизно 45–47% від загальної суми доходів. У той же час, міжбюджетні трансферти залишалися значущою складовою фінансів місцевих бюджетів. Так, у 2019 році до місцевих бюджетів надійшло 562,4 мільярда гривень, з яких 263,5 мільярда гривень склали власні доходи, а 298,9 мільярда гривень – кошти, перераховані з державного бюджету шляхом міжбюджетних відносин.

Успішне забезпечення фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій після завершення війни потребує комплексного підходу до різних аспектів управління бюджетом і фінансами. Можливі шляхи зміц-

нення фінансової самостійності включають розширення бази місцевих податків та зборів, раціональне управління ресурсами, створення резервів для непередбачених витрат, підтримку розвитку місцевого бізнесу, ревізію податкової політики, перепрофілювання бюджету, збільшення контролю та прозорості в управлінні бюджетом та створення умов для залучення інвестицій для розвитку територій (табл. 2).

Доходи з місцевих джерел, ефективність управління бюджетом, наявність резервів для непередбачених витрат, розвиток місцевого бізнесу, рівень місцевих податків і зборів, структура доходів місцевого бюджету, контроль та прозорість у управлінні бюджетом та можливість залучення інвестицій – усі ці фактори впливають на конкурентоспроможність територій та їхню здатність відновитися після війни. Відтак, для зміцнення фінансової незалежності та відновлення конкурентоздатності територій необхідно активно прияти інвестиційній діяльності для збільшення прибутку від капіталовкладень та розвитку нових проєктів. Також важливо посилити контроль і підвищити ефективність системи збору податків для забезпечення фінансової стабільності [16; 17]. Нарешті, розробка та впровадження

Рис. 2. Рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів, %

Джерело: побудовано за даними [14; 15]

Таблиця 2

Напрями зміцнення фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності територій

Фактори фінансової самостійності	Опис впливу на конкурентоспроможність територій в період після завершення війни	Можливі шляхи зміцнення фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності
1	2	3
Доходи з місцевих джерел	Забезпечують фінансові ресурси для розвитку інфраструктури та бізнес-середовища, які необхідні для відновлення території.	Розширення бази місцевих податків та зборів, активний пошук інвестицій та розвиток місцевого бізнесу.
Ефективність управління бюджетом	Раціональне управління ресурсами сприяє швидкому відновленню інфраструктури та бізнес-середовища після війни.	Запровадження ефективних фінансових інструментів та систем контролю бюджету для оптимального використання ресурсів.
Резерви для непередбачених витрат	Забезпечують фінансову стабільність під час непередбачуваних витрат, що можуть виникнути як у воєнний час, так період повоєнного відновлення.	Створення резервного фонду для непередбачених витрат та розвиток фінансових інструментів для управління ризиками.
Розвиток місцевого бізнесу	Створення нових робочих місць та залучення інвестицій допомагає відновити економіку після війни.	Підтримка стартапів та підприємств, надання податкових пільг та сприяння розвитку місцевого бізнесу.
Рівень місцевих податків та зборів	Низькі податки можуть привернути інвесторів та бізнес на територію, допомагаючи відновленню економіки.	Ревізія податкової політики для залучення інвестицій, а також надання податкових пільг для нових підприємств.
Структура доходів місцевого бюджету	Інвестування в інфраструктуру та освіту підвищує якість життя та створює умови для розвитку інновацій.	Перепрофілювання бюджету для активного інвестування в інфраструктуру та освіту, а також залучення грантів та фондів для підтримки проектів.

Продовження Таблиці 2

1	2	3
Контроль та прозорість в управлінні бюджетом	Збільшує довіру інвесторів та бізнес-спільноти, що сприяє інвестиціям та розвитку проєктів на території.	Запровадження системи моніторингу та звітності, яка забезпечує відкритість та прозорість у використанні бюджетних ресурсів.
Можливість залучення інвестицій для розвитку	Визначає ініціативність та розвиток проєктів на території, що сприяє покращенню інфраструктури та економічному розвитку.	Розробка інвестиційних проєктів та вдосконалення механізмів залучення інвестицій для розвитку, включаючи приваблення інвесторів, укладання партнерських угод, та створення сприятливих умов для фінансування ініціатив.

Джерело: розроблено авторами

стратегій для повернення зовнішніх джерел фінансування допоможе фінансувати проєкти та програми регіонального розвитку.

Враховуючи ці аспекти, можна забезпечити стійкий розвиток та підвищити конкурентоспроможність територій після періоду війни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України в період з 2015 по 2022 роки вказує на певні позитивні зрушення, які сприяли збільшенню фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. Зокрема, значний ріст частки податкових надходжень свідчить про успішну реалізацію податкових реформ та підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів.

Аналіз місцевих податків та зборів свідчить про їх суттєву роль у місцевих фінансах. Водночас вказує на потребу підвищення їх вагомості у загальних доходах та податкових надходженнях місцевих бюджетів задля зміцнення фінансової самостійності територій. Особливу увагу слід приділити раці-

оналізації міжбюджетних відносин та зменшенню залежності місцевих бюджетів від державних трансфертів, що сприятиме підвищенню фінансової самостійності та здатності територій конкурувати на ринку ресурсів та робочої сили.

Додатково, місцеві бюджети повинні активно використовувати механізми фінансового контролю та планування для забезпечення ефективного використання видатків та збалансованого розвитку територій. Важливо проводити аналіз фінансових ризиків, формувати резерви для непередбачених витрат, та раціонально використовувати державні та місцеві кредитні ресурси.

В цьому контексті, подальший аналіз та розробка ефективних стратегій фінансового управління на рівні місцевих бюджетів є актуальним завданням для забезпечення фінансової самостійності, зміцнення конкурентоспроможності та сталого розвитку територій в продовж воєнного стану та у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*, 2023. Вип. 1(1). С. 14–20.
2. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 20. С. 29–31.
3. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. 2022. Вип. 35. С. 25–32.
4. Єрьоменко А. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*, 2023. Вип. 57. С. 132–137.
5. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*, 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191.
6. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.01.021>

7. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання / наук. Ред. Сторонянська І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2022. 70 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
8. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 77–85.
9. Черевань І. В., Бородин Б. М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. *Наукові перспективи*, 2023. № 1(31). С. 190–199.
10. Верховна рада України. Бюджетний кодекс, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 10 жовтня, 2023).
11. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 26 вересня, 2023).
12. Державний веб-портал бюджету для громадян, 2023. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 10 вересня, 2023).
13. Tsybaliuk I. Assessment of business risks under conditions of war. Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / За заг. ред. Н. В. Павліхи. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 70–73.
14. Державна казначейська служба України. Річні звіти про виконання Державного бюджету України 2019. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik> (дата звернення 26 вересня, 2023).
15. Міністерство фінансів України. Інформація про виконання місцевих бюджетів. 2023. URL: <https://www.mof.gov.ua/> (дата звернення 20 жовтня, 2023).
16. Павліха Н., Цимбалюк І., Уніга О. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с.
17. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечук В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

REFERENCES:

1. Vartsaba V. I., Mulesa E. V. & Prydko R. O. (2023). Analiz napovnennya mistsevykh biudzhativ Ukrayiny v umovakh voyennogo stanu [Analysis of Local Budget's Funding in Ukraine in Times of War]. *Suchasni tendentsiyi rozvytku ekonomiky i kultury v Ukrayini ta sviti*, no. 1(1), pp. 14–20 [in Ukrainian].
2. Lomachynska I. A. & Churkin I. E. (2022). Detsentralizatsiia mistsevykh biudzhativ v Ukraini: vykyky v period viiny [Decentralization of local budgets in Ukraine: challenges during the war]. *International Scientific Journal "Grail of Science"*, no. 20, pp. 29–31 [in Ukrainian].
3. Pikhotska O. M. & Yushchuk Yu. V. (2022). Analiz vykonannya biudzhativ v period voiennoho stanu [Analysis of budget implementation during the period of martial law]. *Scientific Notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series*, no. 35, pp. 25–32 [in Ukrainian].
4. Yeromenko A. (2023). Mizhtsevi biudzhety u systemi finansovoho zabezpechennia terytorialnykh hromad [Local Budgets in the System of Financial Support for Territorial Communities]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, no. 57, pp. 132–137 [in Ukrainian].
5. Kanyeva T. V. & Karpenko M. Yu. (2023). Dokhody mistsevykh biudzhativ yak instrument zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii [Revenues of Local Budgets as an Instrument for Ensuring Socio-Economic Development of the Territory]. *Problemy ekonomiky*, no. 55 (1), pp. 185-191 [in Ukrainian].
6. Mel'nyk A. (2019). Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti terytorial'nykh hromad v umovakh realizatsii novoi rehional'noi polityky Ukrayiny [Increasing the Competitiveness of Territorial Communities in the Context of Implementing Ukraine's New Regional Policy]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, no. 1, pp. 21-36 [in Ukrainian].
7. Shmatkovska T. O. & Podzizey O. O. (2020). Konseptual'ni zasady pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ob'ednanykh terytorial'nykh hromad [Conceptual Foundations of Enhancing the Competitiveness of United Territorial Communities]. *Ekonomichnyi forum*, no. 4, pp. 77-85 [in Ukrainian].
8. Storonianska I. Z. (Ed.) (2022). Ekonomika rehioniv Ukrayiny v umovakh viyny: ryzyky ta napryamky zabezpechennia stiikosti: naukovo-analitychne vydannya [Economics of Ukraine's Regions in Times of War: Risks and Directions for Sustainability]. Lviv: DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho NAN Ukrayiny", 70 p. (Seriya "Problemy rehionalnoho rozvytku") [in Ukrainian].

9. Cherevan I. V. & Borodin B. M. (2023). Perspektivni zrushennia rehionalnogo rozvytku v umovakh voiennykh vyklykiv [Promising Shifts in Regional Development in Times of Military Challenges]. *Naukovi perspektyvy*, no. 1(31), pp. 190-199 [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada Ukrayiny (2023). Biudzhethny kodeks [Supreme Council of Ukraine. Budget Code]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed October 10, 2023).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Pro zatverdzhennya Derzhavnoi strategiyi rehionalnogo rozvytku na 2021-2027 roky [On the approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 5 August 2020. No. 695. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (accessed September 26, 2023).
12. Derzhavnyy veb-portal byudzhetu dlya hromadyan (2023). [State Budget Web Portal for Citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed September 10, 2023).
13. Tsymbaliuk, I. (2023). Assessment of business risks under conditions of war. Rebuild Ukraine: sprava vs'oho tsyvilizovanoho svitu: zbirnyk tez dopovidey II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsiyi (Lutsk, 15 bereznia 2023 r.). Ed. by N. V. Pavlikha. Lutsk: Vezha-Druk, 70-73.
14. Derzhavna kaznacheyska sluzhba Ukrayiny (2019). Richni zvity pro vykonannia Derzhavnogo byudzhetu Ukrayiny [State Treasury Service of Ukraine. Annual reports on the execution of the State Budget of Ukraine]. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik> (accessed September 26, 2023).
15. Ministerstvo finansiv Ukrayiny (2023). Informatsiya pro vykonannia mistsevykh byudzhetiv [Information on the execution of local budgets]. Available at: <https://www.mof.gov.ua/> (accessed October 20, 2023).
16. Pavlikha N., Tsymbaliuk I., & Uniga O. (2018). Rozvytok ta rehulyuvannya rynku pratsi prykordonnoho rehionu [Development and regulation of the labor market in the border region]: monograph. Lutsk: Vezha-Druk, 223 p. [in Ukrainian].
17. Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O., Khomyuk N. L., Voychuk M. V., Savchuk A. Yu., Kolomechyuk V. V., Tsymbaliuk S. M. (2022). Bezpeka staloho rozvytku rehioniv ta terytorialnykh hromad Ukrayiny na zasadakh inklyuzyvnoho zrostannya: monograph. Lutsk: Vezha-Druk, 514 p. [in Ukrainian].